

خوب، جهان را بین!

۲
درس دوم

اگر اندیشه^{فکر}ات را به کارگیری تا
 بتوانی به راز آفرینش پی ببری، دلایلی^{به وجود آمدن}
 روشن به تو خواهند گفت که آفریننده^{به وجود آورنده}
 مورچه کوچک، همان آفریدگار درخت
 بزرگ خراماست.
 از شگفتی^{باعش تعجب}های آفرینش خالق^{آفریننده}
 بی مانند^{بی مانند} رازها^{خودمندانه} خردمندانه
 بی همتا، اسرار پیچیده^{خردمندانه} حلیمانه در آفریدن
 خفاشان است. روشنی روز که همه
 چیز را می کشاید، چشمانشان را می بندد؛ زیرا خفاش از حرکت در نور درخشان

باز می کند

ناتوان است و تاریکی شب که هر چیز را به خواب فرومی برد، چشمان آنها را باز
 می کند؛ پس او در روز، پلک ها را بر سیاهی دیده ها می اندازد و شب را چونان
 چراغی برمی گزیند تا در پروتاریکی آن، روزی خود را جست و جو کند.
 تشبیه بال به لاله گوش

پروردگار، بال هایی برای پرواز آنها آفرید، این بال ها همانند لاله های
 گوش اند؛ بی پر و بدون رگ های اصلی، اما تو جای رگ ها و نشانه های آن را

تضاد بین (نازک و محکم)

به خوبی، می بینی. بال هایی که نه آن قدر نازک هستند که در هم بشکنند و نه چندان محکم
 که سنگینی کنند. در حالی که فرزندانشان به آنها چسبیده اند، پرواز می کنند. فرزندان از

مادرانشان جدا نمی شوند تا آن هنگام که اندامشان نیرومند شود و بال‌ها، قدرت پرواز کردن پیدا کند و بدانند که راه زندگی کردن کدام است.

اکنون اگر می‌خواهی، در مورد شگفتی آفرینش ملخ، سخن بگو که خدا برای او دو چشم سرخ و دو صدقه، چونان ماه تابان آفرید، و به او گوش پنهان، و دهانی متناسب

اندامش بخشید. ملخ، حواسی نیرومند و دو دندان پیشین دارد که گیاهان را می‌چیند و دو پای داس مانند که اشیا را برمی‌دارد. کشاورزان از ملخ‌ها می‌ترسند و قدرت دفع آنها را ندارند؛ حتی اگر همه متحد شوند، ملخ‌ها، نیرومندان وارد کشتزار می‌شوند و آنچه میل دارند، می‌خورند؛ در حالی که تمام اندامشان، به اندازه یک انگشت باریک نیست.

فارسی هشتم

به مورچه و کوچکی جثه آن بنگر که چگونه عظمت خلقت او با چشم و اندیشه انسان درک نمی‌شود. نگاه کن چگونه روی زمین راه می‌رود و برای به دست آوردن روزی خود تلاش می‌کند. او دانه‌ها را به لانه خود می‌برد و در جایگاه ویژه، نگه می‌دارد و در فصل گرما برای خوراک زمستان می‌کوشد. اگر اندیشه کنی، از آفرینش مورچه دچار شگفتی خواهی شد!

از شگفت‌انگیزترین پرندگان در آفرینش، طاووس است که خداوند آن را در

استوارترین شکل بیافرید؛ با بال‌های زیبا که پره‌های آن به روی یکدیگر انباشته شده و دم

تشبه دم طاووس به چتر ^{باز شده} کشیده اش که آن را چونان چتری کشوده است که طاووس آن را بر سر خود سایبان می سازد؛

تشبه دم طاووس به بادبان کشتی ^{بالا برده است} کوئی بادبان کشتی است که ناخدا آن را برافراشته است. اگر رنگ های پرهای طاووس را

^{گیاهان} به رویدنی های زمین تشبیه کنی، خواهی گفت: «دسته کلی است که از شکوفه های رنگارنگ گل های بهاری

گل های بهاری فراهم آمده است»، و اگر آن را با پارچه های پوشیدنی همانند سازی،

بیه پرهای طاووس به پارچه های پر نقش و نگار ^{تشبه پرهای طاووس به برگ های پاییزی} چون پارچه های زیبای پر نقش و نگار است. پرهای طاووس، چونان برگ خزان دیده،

می ریزد و دوباره می روید تا دیگر بار شکل و رنگ زیبای ^{سبز می شود}

گذشته خود را بازیابد. اگر در تماشای یکی از پرهای ^{به دست آورد}

طاووس دقت کنی، لحظای به سرخی گل، و لحظای

دیگر به سبزی و گاه به زردی زرناب، جلوه می کند. ^{طلای خالص نمایان می شود}

^{بالای} موی گردن اسب یا برخی حیوانات موی پیشانی ^{بر فراز کردن طاووس، به جای یال، کاکلی}

سبزرنگ و پر نقش و نگار رویده است. در اطراف ^{رنگارنگ}

تشبه کاکل طاووس به چادر سیاه گمان می کنی ^{گردش، گویا چادری سیاه افکنده، پنداری با رنگ سبز}

پورنگ مخلوط شده ^{منظره و نما} تنزی در هم آمیخته که در کنار شکاف گوشش، جلوه خاصی

دارد. کمتر رنگی می توان یافت که طاووس از آن در

اندامش نداشته باشد.

نهج البلاغه: گزیده ای از نامه ها و خطبه ها و سخنان و کلمات قصار امیرمؤمنان، حضرت علی علیه السلام است که عالم بزرگوار شیعی، «سید رضی» آن را گردآورده است.

نهج البلاغه، بخش خطبه ها

صورتگر ماهر

جمله شماری

از کجا گردد پدیدار، این همه نقش و نگار؟ /	۲	راستی را، کس نمی داند که در فصل بهار /	۱
چون برآید این همه گل های نغز کامکار؟ /	۲	عقل ها، حیران شود کز خاک تاریک نژد /	۲
چون نجویی/ کاین تصاویر از کجا شد آشکار؟ /	۴	چون نپرسی/ کاین تائیل از کجا آمد پدید؟ /	۴
ابر از هجر که می گزید بدین سان زار زار؟ /	۲	برق از شوق که می خند بدین سان قاه قاه؟ /	۲
این همه صورت بزد بر صفحه حتی به کار؟ /	۲	کیست آن صورتگر ماهر که بی تقلید غیر /	۵

قائنی شیرازی

قائنی شیرازی: (حدود ۱۲۷۰-۱۲۲۲ هـ.ق)
میرزا حبیب الله شیرازی متخلص به «قائنی» از شاعران دوره قاجار است. هنر او در قصیده سرایی و انتخاب واژگان خوش آهنگ و توصیف های نیکو است. وی کتاب «پرشان» را به شیوه گلستان سعدی نوشت. آرامگاه او در جوار حضرت عبدالعظیم علیه السلام شهر ری است.

قصیده

نمودار:

-----	-----
-----	-----
-----	-----
-----	-----
-----	-----

در قصیده شاعر به ستایش یا نکوهش چیزی می پردازد. بین ۱۵ تا ۷۰ بیت دارد و مصراع اول با مصراع های زوج هم قافیه است. قصیده از نظر تعداد ابیات و محتوا با غزل فرق دارد. از نظر نمودار شبیه هم هستند.

بهار تازه دمید، ای به روی رشک بهار	بیا و روز مرا خوش کن و نید بیا
همی به روی تو ماند بهار دیا روی	همی سلامت روی تو و بقای بهار
رخ تو باغ من است و تو باغبان منی	مده به هیچکس از باغ من، گلی، ز نهار!
⋮	⋮
تو آن شهی که ترا هر کجا شوی، شب و روز	همی رود ظفر و فتح، بر یمین و یسار
خدایگان جهان باش، وز جهان برخوردار	به کام زی و جهان را به کام خویش گذار

قصیده سرایان بزرگ ایران: رودکی، فرخی، ناصر خسرو، خاقانی

راستی را، کس نمی داند که در فصل بهار / از کجا گردد پدیدار، این همه نقش و نگار؟

معنی بیت: به راستی که کسی نمی داند که در فصل بهار این همه نقش و نگار از کجا به وجود آمده است؟

معنی کلمات: راستی را: به راستی / پدیدار: آشکار، پیدا، عیان / نقش و نگار: تصاویر رنگارنگ و متنوع

نکات و آرایه ها: قافیه: بهار و نگار / مراعات نظیر (فصل بهار - نقش و نگار) / واج آرایه حرف (ر، د)

عقل ها، حیران شود کز خاک تاریک نژد // چون برآید این همه گل های نغز کامکار؟

معنی بیت: تمام عقل ها سرگشته و متعجب می شود که چگونه از این خاک تاریک و سرد، این همه گل های زیبا و خوش رنگ به جود آمده است؟

معنی کلمات: حیران: متعجب، سرگشته / نژد: تیره، غمگین، اندوهگین، سرد و نمناک / برآید: رشد می کند، می روید /

نغز: خوب، نیکو / کامکار: خوشبخت، کامروا، دلپسند

نکات و آرایه ها: قافیه: کامکار / آرایه تشخیص (عقل را حیرانی نسبت داده است) / خاک تاریک (ترکیب وصفی) / چون (چگونه)

چون نپرسی کاین تاثل از کجا آمد پدید؟ || چون نجویی کاین تصاویر از کجا شد آشکار؟

معنی بیت: چرا نمی‌پرسی که این همه صورت و نگاره از کجا به وجود آمده‌اند؟ و چرا جست و جو نمی‌کنی که این همه تصاویر از کجا آمده‌اند؟
معنی کلمات: تماثل: جمع مکسر تمثال به معنی شکل‌ها، تصاویر و مجسمه

نکات و آرایه‌ها: قافیه: آشکار / کاین: مخفف که این / تکرار کلمات: کاین و چون و از / تماثل و تصاویر: مترادف

برق از شوق که می‌خند بدین سان قاه قاه؟ || ابر از هجر که می‌گرید بدین سان زار زار؟

معنی بیت: رعد و برق از اشتیاق چه کسی است که اینگونه با صدای بلند می‌خندد؟* ابر از دوری چه کسی است که اینگونه زار زار گریه می‌کند؟
معنی کلمات: شوق: شادی / هجر: دوری / بدین سان: این گونه /

نکات و آرایه‌ها: قافیه: زار زار / تضاد: آرایه تضاد بین "شوق و هجر"، "می‌خندد و می‌گرید" و "قاه قاه و زار زار" / کلمات قاه قاه و زار زار نام آوا هستند (نام آوا در زبان شناسی به واژه‌هایی گفته می‌شود که از صداهای موجود در طبیعت تقلید شده‌اند، مانند چهچهه، (آسمان) غرغره، شیهه، ترقه، شرشر و امثال آن) / مراعات نظیر: بین "ابر و برق"، "خنده و گریه" / تشخیص: برق قاه قاه می‌خندد / ابر زار زار می‌گرید

کیست آن صورتگر ماهر که بی تقلید غیر || این همه صورت برد بر صفحه هستی به کار؟

معنی بیت: آن نقاش ماهر و زبردست چه کسی است که بدون تقلید از دیگران* این همه نقش و نگار در جهان به کار برده است. مفهوم: خداوند بزرگترین نقاش طبیعت است.

معنی کلمات: صورتگر: نقاش / بی تقلید غیر: بدون تقلید از دیگران

نکات و آرایه‌ها: قافیه: کار / صفحه هستی: ترکیب اضافی (اضافه‌ی تشبیه‌ی) عالم هستی به صفحه‌ی نقاشی تشبیه شده است. / مراعات نظیر: صورتگر، صورت و صفحه / واج آرایی حرف (س، ص، ر)

صفحه ۲۰

خودارزیابی

۱ در بیت آخر شعر «صورتگر ماهر» به کدام یک از نام‌های خداوند اشاره شده است؟
صورتگر، ماهر، بی تقلید

۲ چه شگفتی‌های دیگری از زندگی مورچه می‌دانید؟
مورچه‌ها تقسیم کار دارند. آنهایی که جوان‌تر هستند از تخم‌ها پرستاری می‌کنند. بعضی‌ها نگهبان هستند. بعضی‌ها کارگر هستند بعضی‌ها مسئول تغذیه ملکه هستند و...

۳ چرا خداوند، در قرآن کریم، انسان را به اندیشیدن در شگفتی‌های خلقت دعوت می‌کند؟

چون شگفتی‌های آفرینش نشانه‌هایی از قدرت و اراده خداوند بزرگ است یا اندیشیدن در این شگفتی‌ها به چیزهای زیادی پی می‌بریم و می‌فهمیم که جهان بر اساس نظم و قاعده‌ی خاص آفریده شده است.

در متن درس، بخشی از شگفتی‌های آفرینش، مانند خفّاش، ملخ، مورچه و طاووس، به دقت توصیف شده است.

بهره‌گیری از حواس پنج‌گانه، ما را در درک بهتر زیبایی‌های آفرینش کمک می‌کند. به نظر شما، در توصیف رنگ‌های پرتاووس، کدام حس، بیش از بقیه به کار آمده است؟ با خوب نگریستن به پدیده‌ها و محیط اطراف خود و تأمل در ویژگی‌های آنها به دانش و آگاهی زیادی دست می‌یابیم. دقت در نگاه کردن و خوب دیدن، یکی از راه‌های تقویت ذهن و توانایی‌های زبان است. برای اینکه توصیف‌ها آسان و دقیق‌تر صورت گیرد، می‌توان از آرایهٔ «تشبیه» استفاده کرد.

در این درس، امام علی علیه السلام برای بهتر شناساندن زیبایی‌های خلقت طاووس، آن را به چیزهای مختلفی تشبیه کرده است؛ «دُم کشیدهٔ طاووس» را به «چتر گشوده» و «بادبان کشتی»، و پرهایش را به «برگ خزان دیده» مانند نموده است.

اکنون دقیق‌تر و گسترده‌تر، موضوع تشبیه را بررسی می‌کنیم:
«پره‌های طاووس، مانند دسته گل پر نقش و نگار، رنگارنگ است.»
با اندکی دقت درمی‌یابیم که این تشبیه، چهار رکن یا قسمت دارد:

- رکن اول (مشبه)، «پره‌های طاووس» است که به چیزی تشبیه شده است.
  - رکن دوم (مشبه به)، «دسته گل پر نقش و نگار» است که «پره‌های طاووس» به آن مانند شده است.
  - رکن سوم (وجه شبه)، شباهتی است که بین این دو وجود دارد. آیا می‌دانید شباهت آنها در چیست؟
  - رکن چهارم (ادات تشبیه)، واژه‌ای است که شباهت «پره‌های طاووس» را به «دسته گل» برقرار می‌سازد. در مثال بالا، واژهٔ «مانند» این نقش را دارد.
- گاهی اوقات، رکن سوم و چهارم حذف می‌شود.

گفت‌وگو (صفحهٔ ۲۲ کتاب درسی)

۱- دربارهٔ «شگفتی‌های آسمان»، از منابع مناسب، مطالبی را فراهم آورید و آن را در کلاس بخوانید و دربارهٔ آن گفت‌وگو کنید. گردش سیاره‌ها به دور خورشید در منظومه شمسی بر روی مداری خاص یکی از شگفت‌انگیزترین مسائل مربوط به آسمان است.

۲- در ابیات زیر، «خفّاش» و «طاووس» به عنوان نشانه به کار رفته‌اند؛ دربارهٔ مفهوم نمادین هر یک از آنها تحقیق و گفت‌وگو کنید.

نور خورشید در جهان، فاش است   آفت از ضعف چشم خفّاش است

سنایی

اسم دیگر خفّاش «شب پره» و «شکور» است زیرا فقط در شب پرواز می‌کند. از این رو گفته‌اند که کور است و در روز نمی‌بیند و او را دشمن آفتاب خوانده‌اند. به خفّاش مرغ عیسی نیز می‌گویند. چون حضرت عیسی (ع) بدین صورت مرغی از گل ساخته بود. در بیت بالا شاعر ضعیف بودن خفّاش را متذکر می‌شود و دلیل بیرون نیامدن خفّاش را تاریکی نمی‌داند بلکه ضعف چشم خفّاش می‌داند. خفّاش در این شعر نماد انسان‌های ضعیف است.

طاووس را به نقش و نگاری که هست، خلق   تحسین کنند و او خجل از پای زشت خویش

سعدی

طاووس با آن همه زیبایی که دارد زشتی پاهایش مربوط به داستان آدم و بیرون افتادن او از بهشت می‌شود که طاووس ابلیس را به پاهای خود پیچید و درون بهشت آورد تا او توانست آدم را فریب بدهد. گفته‌اند که طاووس با آن همه تکبری که دارد و بال‌های خود را با تمام آراستگی باز می‌کند، زمانی که چشمش به پاهایش بیافتد از خجالت زود بال‌هایش را جمع می‌کند.

۱- در متن درس، کلمه‌هایی بیابید که یکی از حروف زیر، در آنها به کار رفته باشد؛ سپس آنها را بنویسید.

«ق، غ»، «ث، س، ص»، «ت، ط»

توان، گفت، خالق، بی‌همتا، ناتوان، تاریک، چراغ، آن قدر، هستی، صفحه، صورت، غیر، بی‌تقلید، صورتگر، قاه‌قاه، شوق، برق، تصاویر، عقل، تاریک، نغز، تمثیل، نقش و نگار، فصل، نداشته باشد، کمتر، تند، سنگین، چسبیده‌اند، برافراشته، کشتی، دسته گلی، پرنقش، دقت، گذشته، اطراف، متناسب، می‌ترسند، متحد، انگشت، تمام، نیت، عظمت، شگفت‌انگیزترین، طاووس، استوارترین

۲- ارکان تشبیه را در هر یک از موارد زیر مشخص کنید.

- ملخ، دو پای داس مانند دارد که با آنها اشیا را برمی‌دارد. دوپای: (مشبه) - داس: (مشبه به) - مانند: (ادات تشبیه) - با آنها اشیا را بر می‌دارد: (وجه تشبیه)

- مهربان و ساده و بی‌کینه است / مثل نوری در دل آینه است مثل: (ادات) - نوری: (مشبه به) - دل آینه: (وجه تشبیه)

۳- به کمک واژه زیر، یک تشبیه بنویسید، به طوری که همه ارکان تشبیه را دارا باشد.

خورشید: خورشید (مشبه) مانند (ادات) چراغی (مشبه به) در آسمان می‌درخشد (وجه تشبیه).

۴- شاعر در سروده «صورتگر ماهر» به کدام پدیده‌های خلقت اشاره کرده است؟ فصل بهار، گل‌ها و گیاهان، رویش گیاهان از خاک، رعد و برق و باران

بین واژه‌ها، فاصله معنی وجود دارد که به آن «فاصله میان واژه‌ای» می‌گویند؛ رعایت نکردن فاصله مناسب بین حرف‌های یک واژه یا واژه‌های یک جمله، در خواندن آنها ابهام ایجاد می‌کند؛ مانند: ■ او هر روز نامه‌ای می‌خواند. ■ او هر روز نامه‌ای می‌خواند.

خلاصه داستان جوانه و سنگ:

در سرزمینی که سالها از خشک شدنش می‌گذشت، جوانه ای سرش را از دل خاک بیرون آورد. در کنار جوانه، سنگ بزرگی بود و تا جوانه را دید، بسیار خوشحال شد چون جوانه می‌توانست آن سرزمین را سرسبز شاداب کند. اما جوانه تشنه بود و اگر به او آب نمی‌رسید، مثل همه جوانه های دیگر خشک می‌شد. دوست سنگ، سنجاقک، از راه رسید. با شنیدن این خبر بسیار خوشحال شد. سنگ به او گفت که برو و به مرداب بگو تا جاری شود و خودش را به این جوانه برساند. سنجاقک هم رفت و همین کار را کرد اما مرداب در جواب گفت که از سرسبزی بدش می‌آید و به آنها کمک نمی‌کند. سنجاقک هم ناامیدانه خبر را به سنگ رساند. سنگ هم از این خبر بسیار ناراحت شد. او از بوته خاری که در کنارشان بود، کمک خواست و پرسید که چگونه همیشه سرسبز است و بوته هم گفت که او با کمک ریشه هایش آب را از دل زمین بیرون می‌کشد. سنگ بسیار غصه می‌خورد. جوانه هم نزدیک خشک شدنش بود. جوانه، در لحظات آخر عمرش رطوبت را احساس کرد. چشم هایش را باز کرد و دور و برش را گشت تا ببیند آب از کجا می‌آید. جوانه دید که دل سنگ شکافته شده و از آن، آبی زلال جاری است.

نکات کلیدی و پیام داستان:

این داستان، در واقع می‌خواهد منظور ضرب‌المثل از محبت خارها گل می‌شود را برساند.

در این درس گفتگویی که بین سنجاقک و سنگ و جوانه و مرداب اتفاق می‌افتد آرایه تشخیصی یا شخصیت بخشی یا جان بخشی را ایجاد می‌کند و همینطور آرایه کنایه هم به کرات در متن آمده است مثلا (در جای خود خشکش زد) کنایه از نهایت حیرت است

امیر حسین علی زاده دبیر ادبیات

حس آمیزی در آرایه‌های ادبی، آمیختن دو یا چند حس است در کلام؛ به گونه‌ای که ایجاد موسیقی معنوی به تأثیر سخن بیافزاید. عبارت‌هایی چون «خبر تلخ»، «قیافه بانمک»، «جیغ بنفش» نمونه‌هایی از حس آمیزی در ادبیات عامیانه است که در آن‌ها حس شنوایی و حس بینایی با حس چشایی و حس شنوایی با حس بینایی آمیخته شده‌است. نقطه اوج حس آمیزی در شعر فارسی، اشعار بیدل دهلوی و صائب تبریزی و نیز اشعار سهراب سپهری است. در این درس: آب! بوی آب می شنوم.

معنی واژه ها

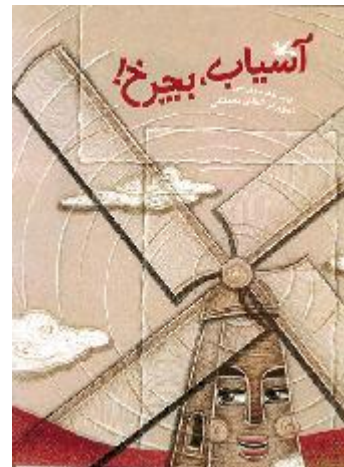
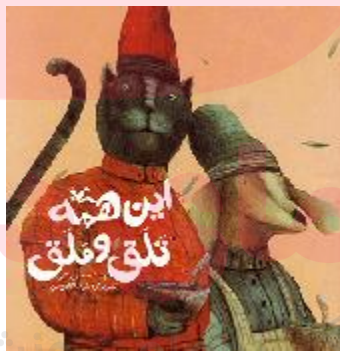
جنب و جوش: هیجان، فعالیت/بی حاصل: بی ثمر، بی فایده/بی تاب: ناآرام / ظریف: زیبا و لطیف /افق: کرانه آسمان / یکنواخت: یکجور، هم آهنگ / طراوت: تازگی، سرسبزی /ارمغان: سوغات، هدیه /طعم: مزه/گوارا: خوشمزه /بهت:تعجب

حیرت: سرگردانی /زالال: پاک، روشن /

خانم سرور کتبی داستان نویس و مترجم ایرانی در سال ۱۳۳۸ ه. ش. در شهر اهواز متولد شده و پس از تحصیلات ابتدائی و متوسطه در رشته مهندسی صنایع تحصیل کرد. سرور کتبی نویسنده ی پرکار کودکان، تا به حال حدود ۷۰ جلد کتاب برای بچه ها نوشته است.

او هر چند در کشور مالزی زندگی می کند، اما همچنان برای کودکان ایرانی قصه می نویسد.

آثار: خانم غوله به عروسی می رود /اسب شهزاده و ۶ قصه ی دیگر /آسیاب، بچرخ! /اکسیژن و همبازی هایش / من هم بازی / هیس... ساکت /

www.my-dars.ir

فرصتی برای اندیشیدن (صفحه ۲۸ کتاب درسی)

۱- درباره ارتباط محتوایی این داستان با مصراع «از محبت خارها گل می‌شود» توضیح دهید. داستان دور محور ایثار و از خود گذشتگی می‌چرخد. کشمکش اصلی داستان بین سه شخصیت گیاه، مرداب و سنگ است. سنگ و مرداب بر سر زندگی بخشیدن به یک گیاه در کشمکش هستند که به ظاهر در این کشمکش مرداب پیروز می‌شود و سنگ با ایثار جان خود به گیاه حیات تازه می‌بخشد.

۲- به نظر شما چه عواملی سبب گردید، از دل سنگ، چشمه پاک و زلال جاری شود؟ محبت، ایثار و از خود گذشتگی، دوست داشتن دیگران، زندگی بخشی به دیگران، دیگر دوستی

...